

Gabra tal-ġurisprudenza

KONKLUŻJONIJIET TAL-AVUKATA ĠENERALI
MEDINA

ippreżentati fid-9 ta' Frar 2023¹

Kawzi magħquda C-156/22 sa C-158/22

TAP Portugal

vs

flightright GmbH (C-156/22)

Myflyright GmbH (C-157/22 u C-158/22)

(talba għal deċiżjoni preliminari mressqa mil-Landgericht Stuttgart (il-Qorti Reġjonali, Stuttgart, il-Ġermanja))

“Talba għal deċiżjoni preliminari – Trasport bl-ajru – Regolament (KE) Nru 261/2004 – Artikolu 5(3) – Regoli komuni dwar il-kumpens u l-assistenza għal passigġieri fil-każ ta' kanċellazzjoni jew dewmien twil ta' titjiriet – Eżenzjoni mill-obbligu ta' hlas ta' kumpens – Kunċett ta' 'ċirkustanzi straordinarji' – Kanċellazzjoni ta' titjira – Mewta f'daqqa u imprevedibbli ta' kopilota – Avveniment inerenti għall-eżerċizzju normali tal-attivitajiet ta' trasportatur tal-ajru li jopera – Avveniment li jaqa' kompletament barra mill-kontroll effettiv ta' trasportatur tal-ajru li jopera – Avveniment estern – Kontroll fuq l-avveniment – Prevedibbiltà tal-avveniment”

1. Walter Alexander Raleigh darba qal: “Il-magna hija l-qalb ta' ajruplan iżda l-bdot huwa r-ruħ tiegħu”.
2. Iż-żewġ komponenti huma essenzjali u għandhom ikunu suġġetti għal kontroll ugwali għall-funzjonament tajjeb ta' kull trasportatur tal-ajru li jopera. Fir-rigward tal-bdoti, id-dritt tal-Unjoni Ewropea stabbilixxa numru kbir ta' rekwiżiti, inklużi dawk dwar is-saħħa tal-bdoti, sabiex tiġi żgurata provvista mhux interrotta ta' servizzi tat-trasport bl-ajru.
3. Madankollu, meta jkun hemm tfixkil, ir-Regolament (KE) Nru 261/2004² (iktar 'il quddiem ir-“Regolament Nru 261/2004”), kif jidher ċar mill-premessa 1 tiegħu, huwa intiż li jiggarantixxi livell għoli ta' protezzjoni tad-drittijiet tal-passigġieri, inkluż id-dritt għal kumpens fil-każ ta' kanċellazzjoni ta' titjira.
4. It-talbiet għal deċiżjoni preliminari mressqa mil-Landgericht Stuttgart (il-Qorti Reġjonali ta' Stuttgart, il-Ġermanja) jirrigwardaw l-interpretazzjoni tal-Artikolu 5(3) ta' dan ir-regolament. Dawn it-talbiet tressqu fil-kuntest ta' kawzi bejn kumpanniji li jipprovdu assistenza legali lil

¹ Lingwa oriġinali: l-Inglist.

² Regolament (KE) Nru 261/2004 tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tal-11 ta' Frar 2004 li jstabbilixxi regoli komuni dwar il-kumpens u l-assistenza għal passigġieri fil-każ li ma jithallewx jitlegħu u ta' kanċellazzjoni jew dewmien twil ta' titjiriet, u li li jħassar ir-Regolament (KEE) Nru 295/91 (ĠU 2004 L 46, p. 1).

passiġġieri tal-ajru, flightright GmbH (Kawża C-156/22) u Myflyright GmbH (Kawżi C-157/22 u C-158/22), u TAP Portugal, trasportatur tal-ajru li jopera, dwar ir-rifjut ta' dan it-trasportatur li jikkompensa lill-passiġġieri għall-kancellazzjoni tat-titjira tagħhom. It-tliet kawżi magħquda jirrigwardaw l-istess titjira.

5. Il-Qorti tal-Ġustizzja hija mitluba tikkjarifika jekk il-mewta f'daqqa ta' kopilota ftit ta' hin qabel it-titjira skedata tistax tikkostitwixxi ċirkustanza straordinarja skont din id-dispożizzjoni.

I. Il-kuntest ġuridiku

A. *Regolament Nru 261/2004*

6. Il-premessi 1, 14 u 15 tar-Regolament Nru 261/2004 jipprovdu:

“(1) Azzjoni mil-Komunitá fil-qasam ta' transport permezz ta' l-ajru għandha jkollha l-iskop, fost affarijiet oħrajn, li tassigura livell oġhli ta' protezzjoni għall-passiġġieri. 'Il fuq minn dan, konsiderazzjoni sħiħa għandha tiġi meħuda tal-htigijiet ta' protezzjoni tal-konsumatur b'mod generali.

[...]

(14) Bhal taht il-Konvenzjoni ta' Montreal, obligazzjonijiet dwar trasportaturi ta' l-ajru li jaħdmu għandhom ikunu limitati jew esklużi fejn xi haġa giet ikkawżata minn ċirkustanzi straordinarji li ma setgħux jiġu evitati anki jekk il-miżuri kollha raġonevoli kienu ttieħdu. Ċirkustanzi bhal dawn jistgħu, partikolarment, isehħu f'każijiet ta' nuqqas ta' stabbilitá politika, kondizzjonijiet meteoroloġiċi li ma jaqblux ma' l-operazzjoni tat-titjira in kwistjoni, riskji tas-sigurtá, nuqqasijiet mhux mistennijin fir-rigward tas-sigurtá tat-titjira u strajkijiet li jaffettaw l-operazzjoni ta' trasportatur ta' l-ajru li jopera.

(15) Ċirkustanzi straordinarji għandhom jiġu meqjusin li jeżistu fejn l-impatt ta' deċizzjoni dwar il-ġestjoni tat-traffiku ta' l-ajru fir-rigward ta' inġenju ta' l-ajru partikolari fuq ġurnata partikolari tikkawża dewmien twil, dewmien ta' matul il-lejl, jew il-kancellazzjoni ta' titjira waħda jew aktar titjiriet ta' dak l-inġenju ta' l-ajru, anki jekk il-miżuri raġonevoli kollha ttieħdu mil-trasportatur ta' l-ajru in kwistjoni biex jiġu evitati id-dewmien jew kancellazzjonijiet.”

7. L-Artikolu 5 tar-Regolament Nru 261/2004 jipprovdi:

“1. Fil-każ ta' kancellazzjoni ta' titjira, il-passiġġieri in kwistjoni għandhom:

[...]

(c) jkollhom id-dritt għal kumpens mil-trasportatur ta' l-ajru li jopera skond l-Artikolu 7, kemm-il darba:

(i) huma informati bil-kancellazzjoni mill-inqas ġimghatejn qabel il-hin tat-tluq skedat; jew

- (ii) huma informati bil-kanċellazzjoni bejn ġimghatejn u sebat ijiem qabel il-ħin tat-tluq skedat u huma offruti rotta differenti, li tħallihom jitolqu mhux aktar minn sagħtejn qabel il-ħin tat-tluq skedat u jaslu fid-destinazzjoni finali tagħhom inqas minn erba' sigħat wara l-ħin tal-wasla skedat; jew
- (iii) huma informati bil-kanċellazzjoni inqas minn sebat ijiem qabel il-ħin tat-tluq skedat u huma offruti rotta differenti, li tħallihom jitolqu mhux aktar minn siegħa qabel il-ħin tat-tluq skedat u jaslu fid-destinazzjoni finali tagħhom inqas minn sagħtejn wara l-ħin tal-wasla skedat.

[...]

3. Trasportatur ta' l-ajru li jopera m'għandux ikun obligat iħallas kumpens skond l-Artikolu 7, jekk jista' juri li l-kanċellazzjoni hi kkawżata minn ċirkostanzi staordinarji li ma setgħux jiġu evitati anki jekk il-miżuri raġonevoli kollha ġew meħudin.

[...]"

8. L-Artikolu 7(1) tar-Regolament Nru 261/2004 jipprovdi ammonti speċifiċi ta' kumpens skont id-distanza tat-titjira.

B. Regolament (UE) Nru 965/2012

9. L-Anness III tar-Regolament Nru 965/2012³ jistabbilixxi r-rekwiżiti tal-organizzazzjoni għall-operazzjonijiet bl-ajru li għandu jissodisfa l-operatur marbuta mat-taħriġ, mal-esperjenza u mal-kwalifiki tal-ekwipaġġ tat-titjira (Il-Parti-ORO). Is-Sottotaqsima ORO.FC.200 (Kompożizzjoni tal-ekwipaġġ tat-titjira) tat-Taqsima 2 (Rekwiżiti addizzjonali għall-operazzjonijiet tat-trasport kummerċjali bl-ajru) tas-Subparti FC (Ekwipaġġ tat-titjira) tipprovdi:

"[...]

(c) Rekwiżiti speċifiċi għall-operazzjonijiet b'ajruplan imwettqin skont ir-regoli tat-titjir bl-istrumenti (IFR) jew billejl.

- (1) L-għadd minimu ta' ekwipaġġ tat-titjira għandu jkun ta' żewġ bdoti għall-ajruplani kollha li jaħdmu b'turboskrun li għandhom konfigurazzjoni massima operattiva ta' sits tal-passiġġieri (MOPSC) ta' iktar minn disa' sits u għall-ajruplani kollha li jaħdmu b'turbogett.

[...]"

³ Regolament tal-Kummissjoni tal-5 ta' Ottubru 2012 li jistabbilixxi rekwiżiti tekniċi u proċeduri amministrattivi relatati mal-operazzjonijiet bl-ajru skont ir-Regolament (KE) Nru 216/2008 tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill (ĠU 2012, L 296, p. 1), fil-verżjoni fis-sehh fiż-żmien tal-fatti fil-kawża prinċipali.

10. L-Anness IV tar-Regolament Nru 965/2012 jirregola l-operazzjonijiet tat-trasport kummerċjali bl-ajru (il-Parti-CAT). Is-Sottotaqsimiet (b) u (c) tal-punt CAT.GEN.MPA.100 (Responsabbiltajiet tal-ekwipaġġ) tat-Taqsima 1 (Inġenji tal-ajru li jaħdmu bil-mutur) tas-Subparti A (Rekwiżiti Ġenerali) jipprovdu:

“(b) Il-membru tal-ekwipaġġ għandu:

[...]

(4) ikun konformi mal-limitazzjonijiet kollha fuq il-ħin tat-titjir u l-ħin tas-servizz (FTL) u mar-rekwiżiti tal-mistrieħ kollha applikabbli għall-attivitajiet tiegħu;

(5) meta jwettaq xogħlijiet għal iktar minn operatur wieħed:

(i) iżomm ir-rekords individwali tiegħu marbutin mal-ħinijiet tat-titjir u tas-servizz u mal-perjodi ta' mistrieħ, kif imsemmi fir-rekwiżiti applikabbli tal-FTL; u

(ii) jagħti lil kull operatur id-dejta meħtieġa sabiex jiskeda l-attivitajiet skont ir-rekwiżiti applikabbli tal-FTL.

(c) Il-membru tal-ekwipaġġ m'għandux iwettaq xogħlijiet fuq inġenju tal-ajru:

[...]

(3) jekk ma jissodisfax ir-rekwiżiti mediċi applikabbli;

(4) jekk ikollu dubju dwar jekk hux kapaċi jaqdi il-kompiti assenjati lilu; jew

(5) jekk hu jkun jaf jew jissuspetta li qed ibati minn għeja [...]

II. Il-fatti tal-kawża prinċipali u d-domanda preliminari

11. Fis-17 ta' Lulju 2019, TAP Portugal kien it-trasportatur tal-ajru li kellu jopera t-titjira TP597, bi tluq minn Stuttgart (il-Ġermanja) fis-6.05 ħin lokali ta' Lisbona (il-Portugall) (iktar 'il quddiem it-“titjira kkonċernata”).

12. Fl-istess jum, fl-4.15, il-kopilota li kellu jopera t-titjira kkonċernata nstab mejjet fil-kamra tal-lukanda tiegħu fi Stuttgart. L-ekwipaġġ kollu kien taħt xokk u ddikjara lilu nnifsu inkapaċi li jtir. L-ebda persunal ta' sostituzzjoni ma kien disponibbli, peress li t-titjira kkonċernata kellha sseħħ barra mill-“bażi tat-TAP”. Din it-titjira giet ikkanċellata.

13. Ekwipaġġ ta' sostituzzjoni telaq minn Lisbona fuq titjira li telqet fil-11.25, u waslet Stuttgart fit-15.20. Il-passiġġieri ġew ittrasportati fuq titjira ta' sostituzzjoni TP593, li telqet għal Lisbona fl-istess jum fil-16.40.

14. Fit-tliet kawżi kollha, ir-rikorrenti fil-kawża prinċipali jitolbu kumpens mingħand TAP Portugal skont l-Artikolu 7 tar-Regolament Nru 261/2004.

15. TAP Portugal giet ikkundannata mill-Amtsgericht Nürtingen (il-Qorti Distrettwali ta' Nürtingen, il-Ġermanja) għall-ħlas tal-kumpens mitlub minn flightright u Myflyright, minhabba li, l-istess bħal marda gravi f'daqqa, il-mewta f'daqqa u imprevedibbli ta' membru tal-ekwipaġġ ma tikkostitwixxix avveniment estern li jaffettwa lit-trasportatur tal-ajru li jopera inkwistjoni, sa fejn din tiffirma parti mir-riskji inerenti għall-attivitàjiet ta' trasportatur tal-ajru.

16. TAP Portugal appellat minn din id-deċiżjoni quddiem il-Landgericht Stuttgart (il-Qorti Reġjonali ta' Stuttgart, il-Ġermanja). Skont dik il-qorti, il-mewta f'daqqa tal-kopilota, li kien raġel tal-familja ta' mezza età u li kien għadda mill-eżamijiet mediċi perijodiċi mingħajr ebda diffikultà, kienet assolutament imprevedibbli u sorprendenti għal kulhadd ta' madwaru.

17. F'dawn iċ-ċirkustanzi, il-Landgericht Stuttgart (il-Qorti Reġjonali ta' Stuttgart, il-Ġermanja) iddeċidiet li tissospendi l-proċeduri f'kull waħda mit-tliet kawżi u li tagħmel id-domanda preliminari li ġejja lill-Qorti tal-Ġustizzja:

“L-Artikolu 5(3) tar-[Regolament Nru 261/2004] għandu jiġi interpretat fis-sens li jkun hemm ċirkustanza straordinarja fis-sens ta' din id-dispożizzjoni meta titjira minn ajruport li jinsab barra mill-bażi tat-trasportatur tal-ajru effettiv tiġi kkanċellata peress li, f'tit qabel it-titjira, membru tal-ekwipaġġ assenjat fuq din it-titjira (fil-każ ineżami: il-kopilota), li jkun għadda mill-eżamijiet mediċi preskritti regolarment mingħajr ebda restrizzjoni, imut f'daqqa u b'mod imprevedibbli għat-trasportatur tal-ajru, jew jimrad serjament b'mod li ma jkunx jista' jwettaq it-titjira?”

18. Permezz ta' digriet tal-President tal-Qorti tal-Ġustizzja tal-4 ta' April 2022, il-Kawżi C-156/22 sa C-158/22 ingħaqdu flimkien għall-finijiet tal-partijiet tal-proċedura bil-miktub u orali, kif ukoll tas-sentenza.

19. Ġew ipprezentati osservazzjonijiet bil-miktub quddiem il-Qorti tal-Ġustizzja minn flightright, TAP Portugal, il-Gvern Pollakk u dak Portugiż, u kif ukoll mill-Kummissjoni Ewropea.

III. Evalwazzjoni

A. Osservazzjonijiet preliminari

20. Nosserva, l-ewwel, li d-domanda tat-talba għal deċiżjoni preliminari tirrigwarda xenarju fejn membru tal-ekwipaġġ huwa “marid serjament” fis-sens li “ma jistax jopera t-titjira”. F'dan ir-rigward, nirrileva li dawn is-settijiet odjerni ta' proċeduri jikkonċernaw il-mewta f'daqqa ta' kopilota. Għaldaqstant, minkejja l-effetti simili li l-marda gravi ta' membru tal-ekwipaġġ ikollha fuq it-twettiq ta' titjira, dan ix-xenarju jidher ipotetiku fir-rigward tal-fatti fil-kawża prinċipali.

21. It-tieni, sa fejn din il-kawża tikkonċerna l-mewta ta' kopilota, infakkar li l-punt (c)(1) tas-Sottotaqsima ORO.FC.200 tar-Regolament Nru 965/2012 jeżiġi l-preżenza ta' mill-inqas żewġ bdoti sabiex titjira tkun operata. Fil-fatt, f'dan il-każ, anki jekk il-bqija tal-ekwipaġġ kien f'pożizzjoni li jopera it-titjira kkonċernata, ir-rekwiżit tal-preżenza ta' żewġ bdoti fl-ekwipaġġ tat-titjira ma kienx issodisfatt u, għal din ir-raġuni, din it-titjira ma setgħetx tkun operata. Barra minn hekk, id-domanda magħmula lill-Qorti tal-Ġustizzja tirrigwarda l-mewta f'daqqa tal-kopilota kkonċernat bħala l-kawża tal-kanċellazzjoni tat-titjira kkonċernata.

22. Konsegwentement, nissuġġerixxi li l-Qorti tal-Ġustizzja tillimita r-risposta tagħha għall-kancellazzjoni tat-titjira minhabba l-mewta f'daqqa tal-kopilota kkonċernat mingħajr ma tindirizza l-kwistjoni tal-effett indirett ta' din il-mewta fuq il-membri l-oħra tal-ekwipaġġ. Fi kwalunkwe każ, peress li l-kawża eżatta tal-kancellazzjoni tat-titjira hija kwistjoni ta' fatt, hija l-qorti tar-rinviju li għandha tistabbilixxi jekk it-titjira kkonċernata gietx ikkancellata *biss* minhabba l-mewta tal-kopilota kkonċernat jew minhabba l-*kombinazzjoni* ta' dan l-avveniment tal-aħħar mal-inabbiltà tal-ekwipaġġ li jopera t-titjira kkonċernata.

23. F'dawn iċ-ċirkustanzi, sabiex tingħata risposta utli lill-qorti tar-rinviju, nissuġġerixxi li l-Qorti tal-Ġustizzja tifformula mill-ġdid id-domanda fis-sens li hija tistaqsi, essenzjalment, jekk l-Artikolu 5(3) tar-Regolament Nru 261/2004 għandux jiġi interpretat fis-sens li l-kancellazzjoni ta' titjira, li kellha titlaq minn ajruport barra mill-bażi tat-trasportatur tal-ajru li jopera inkwistjoni, minhabba l-mewta f'daqqa tal-kopilota li kien għadda mill-eżamijiet mediċi regolari mingħajr restrizzjoni, taqax fl-ambitu ta' "ċirkustanzi straordinarji" fis-sens ta' din id-dispożizzjoni, minhabba li dan l-avveniment seħħ ftit qabel it-titjira u kien imprevedibbli għal dan it-trasportatur tal-ajru.

B. Fuq iż-żewġ kundizzjonijiet stabbiliti mill-ġurisprudenza

24. Qabelxejn, infakkar li, fil-każ ta' kancellazzjoni ta' titjira, l-Artikolu 5(1)(c) tar-Regolament Nru 261/2004 jipprovdi li l-passiġġieri kkonċernati għandhom dritt għal kumpens min-naħa tat-trasportatur tal-ajru li jopera, konformement mal-Artikolu 7(1) ta' dan ir-regolament, sakemm ma jkunux ġew informati minn qabel dwar il-kancellazzjoni fit-termini previsti fl-Artikolu 5(1)(c)(i) sa (iii) ta' dan ir-regolament.

25. L-Artikolu 5(3) tar-Regolament Nru 261/2004, moqri fid-dawl tal-premessi 14 u 15 tiegħu, jehles lit-trasportatur tal-ajru li jopera minn dan l-obbligu jekk ikun f'pożizzjoni li jipprova li l-kancellazzjoni hija dovuta għal ċirkustanzi straordinarji li ma setgħux jiġu evitati, anki jekk il-miżuri raġonevoli kollha kienu ttiehdu. Fid-dawl tal-għan stabbilit fil-premessa 1 tar-Regolament Nru 261/2004, li jiġi żgurat livell għoli ta' protezzjoni tal-passiġġieri u fid-dawl tal-fatt li l-Artikolu 5(3) tar-regolament jippermetti deroga mill-prinċipju tad-dritt għal kumpens tal-passiġġieri fil-każ ta' kancellazzjoni tat-titjira tagħhom, il-kunċett ta' "ċirkustanzi straordinarji" fis-sens ta' din id-dispożizzjoni għandu jiġi interpretat b'mod strett⁴.

26. Skont ġurisprudenza stabbilita, avvenimenti jistgħu jiġu kklassifikati bħala "ċirkustanzi straordinarji" fis-sens tal-Artikolu 5(3) tar-Regolament Nru 261/2004 fil-każ li, min-natura jew mill-orijini tagħhom, dawn ma jkunux inerenti għall-eżerċizzju normali tal-attività tat-trasportatur tal-ajru kkonċernat li jopera (l-ewwel kundizzjoni) u ma jkunux jaqgħu taħt il-kontroll effettiv ta' dan it-trasportatur (it-tieni kundizzjoni). Għalkemm il-Qorti tal-Ġustizzja reċentement fakkret li dawn iż-żewġ kundizzjonijiet huma kumulattivi u li l-osservanza tagħhom għandha tkun is-suġġett ta' evalwazzjoni każ b'każ⁵, nosserva li, fl-evalwazzjoni tagħha, hija eżaminat suċċessivament kull kundizzjoni, anki jekk hija kkunsidrat li l-ewwel kundizzjoni ma kinitx issodisfatta⁶. Jidher għalhekk li ż-żewġ kundizzjonijiet huma, fir-realtà, supplimentari; l-ewwel waħda tirrigwarda, b'mod iktar ġenerali, ir-relazzjoni bejn il-qasam ta' attività affettwat u l-attivitàjiet tat-trasportatur tal-ajru li jopera⁷ u t-tieni tirrigwarda, b'mod iktar speċifiku,

⁴ Ara, f'dan is-sens, is-sentenza tat-23 ta' Marzu 2021, Airhelp (C-28/20, EU:C:2021:226, punt 24 u l-ġurisprudenza ċċitata).

⁵ Ara, iktar reċentement, is-sentenza tat-23 ta' Marzu 2021, Airhelp (C-28/20, EU:C:2021:226, punt 23 u l-ġurisprudenza ċċitata).

⁶ *Ibidem*, punti 26 *et seq.*

⁷ Ara l-punt 34 iktar 'l isfel.

il-kwistjoni dwar jekk l-avveniment inkwistjoni jaqax kompletament barra mill-kontroll effettiv tat-trasportatur tal-ajru li jopera. Madankollu, peress li skont ġurisprudenza ferm stabbilita tal-Qorti tal-Ġustizzja ż-żewġ kundizzjonijiet huma kumulattivi, ser neżaminahom bħala tali.

27. Barra minn hekk, għandu jiġi rrilevat li l-ġurisprudenza dwar il-kontenut ta' u r-relazzjoni bejn l-ewwel u t-tieni kundizzjonijiet ma hijiex dejjem konsistenti. Għaldaqstant, f'din il-kawża, ser neżamina dawn il-kundizzjonijiet kif imfakkra u ppreċizati mill-Qorti tal-Ġustizzja fis-sentenza reċenti tagħha tal-Awla Manja, Airhelp⁸.

28. F'dawn iċ-ċirkustanzi, għandu jiġi ddeterminat jekk il-mewta f'daqqa ta' kopilota tistax tikkostitwixxi "ċirkustanza straordinarja" fis-sens tal-Artikolu 5(3) tar-Regolament Nru 261/2004.

1. Avveniment mhux inerenti għall-eżerċizzju normali tal-attività tat-trasportatur tal-ajru li jopera

29. Taht din il-kundizzjoni, għandu jiġi ddeterminat jekk il-kwistjonijiet dwar il-persunal tat-trasportatur tal-ajru li jopera jistgħux jikkostitwixxu, min-natura jew mill-oriġini tagħhom, avveniment li ma huwiex inerenti għall-eżerċizzju normali tal-attivitàjiet ta' dan it-trasportatur tal-ajru⁹.

30. F'dan ir-rigward, għandu jifhem li, fir-rigward tal-problemi tekniċi tal-inġenju tal-ajru, il-Qorti tal-Ġustizzja ddeċidiet, fis-sentenza Wallentin-Hermann¹⁰, li ċ-ċirkustanzi li fihom sehh avveniment jistgħu jiġu kklassifikati bħala "straordinarji" fis-sens tal-imsemmi Artikolu 5(3) tar-Regolament Nru 261/2004 biss jekk dawn jirrigwardaw avveniment li, bħal dawk elenkati fil-premessa 14 ta' dan ir-regolament, ma huwiex inerenti għall-eżerċizzju normali tal-attività tat-trasportatur tal-ajru kkonċernat li jopera u ma jaqax taht il-kontroll effettiv ta' dan it-trasportatur minhabba n-natura jew l-oriġini tiegħu. Il-Qorti tal-Ġustizzja ddeċidiet li, sa fejn il-funzjonament ta' inġenji tal-ajru jqajjem inevitabbilmement problemi tekniċi, it-trasportaturi tal-ajru jaffaċċjaw tali problemi fl-iżvolġiment tal-attivitàjiet tagħhom. Għaldaqstant, problemi tekniċi, li jsiru magħrufa waqt il-manutenzjoni tal-inġenji tal-ajru jew minhabba l-assenza ta' tali manutenzjoni, ma jistgħux jikkostitwixxu, fihom innifishom, "ċirkustanzi straordinarji" fis-sens tal-Artikolu 5(3) tar-Regolament Nru 261/2004. Għall-kuntrarju, ċerti avvenimenti, bħal difett moħbi ta' manifattura, li jippreġudika s-sigurtà tat-titjiriet, jew id-danni kkawżati lill-inġenji tal-ajru minn atti ta' sabotagg jew ta' terroriżmu, jistgħu ma jkunux inerenti għall-eżerċizzju normali tal-attività tat-trasportatur tal-ajru kkonċernat u jaqgħu lil hinn mill-kontroll effettiv tiegħu.

31. Il-kunċett ta' inerenza ġie ppreċizat sussegwentement mill-Qorti tal-Ġustizzja fis-sentenza Van der Lans¹¹, fejn il-Qorti tal-Ġustizzja qieset li interruzzjoni kkawżata mill-ħsara prematura ta' ċerti komponenti ta' inġenju tal-ajru tikkostitwixxi avveniment mhux mistenni. Madankollu, il-Qorti tal-Ġustizzja ziedet li tali ħsara tibqa' *intrinsikament marbuta* mas-sistema ta' funzjonament kumplessa ħafna tal-inġenju tal-ajru, li huwa operat mit-trasportatur tal-ajru inkwistjoni, b'mod partikolari f'kundizzjonijiet klimatiċi, ta' spiss diffiċli, jew anki estremi, peress li, barra minn hekk, l-ebda komponent ta' inġenju tal-ajru ma huwa inalterabbli. Il-Qorti

⁸ Sentenza tat-23 ta' Marzu 2021, Airhelp (C-28/20, EU:C:2021:226, punt 40).

⁹ Ara, b'analogija, is-sentenza tat-23 ta' Marzu 2021, Airhelp (C-28/20, EU:C:2021:226).

¹⁰ Ara, f'dan is-sens, is-sentenza tat-22 ta' Diċembru 2008 (C-549/07, EU:C:2008:771, punti 20, 24, 25 u 26). Ninnota li, meta tagħti d-dettalji ta' dawn l-avvenimenti, il-Qorti tal-Ġustizzja ma tagħmilx distinzjoni bejn l-ewwel u t-tieni kundizzjoni.

¹¹ Sentenza tas-17 ta' Settembru 2015, (C-257/14, EU:C:2015:618, punti 41 u 42).

tal-Ġustizzja kkonkludiet li, fil-kuntest tal-attivitajiet ta' trasportatur tal-ajru li jopera, dan l-avveniment mhux mistenni huwa inerenti għall-eżerċizzju normali tal-attività ta' dak it-trasportatur, peress li t-trasportaturi tal-ajru normalment jaffaċċjaw problemi tekniċi mhux mistennija.

32. Minn din il-ġurisprudenza jirriżulta li l-problemi tekniċi tal-inġenju tal-ajru huma inerenti għall-eżerċizzju normali tal-attivitajiet tat-trasportatur tal-ajru li jopera, peress li dan it-trasportatur jaffaċċja, fil-kuntest normali ta' dawn l-attivitajiet, problemi tekniċi mhux mistennija. Imbagħad ser neżamina sa fejn il-kwistjonijiet relatati mal-persunal huma inerenti għall-eżerċizzju normali tal-attività tat-trasportatur tal-ajru li jopera.

33. Fis-sentenza fil-kawża Airhelp, iċċitata iktar 'il fuq¹², il-Qorti tal-Ġustizzja ntalbet tiddetermina jekk strajk tal-bdoti organizzat f'kuntest legali huwiex inerenti għall-eżerċizzju normali tal-attività ta' impriża tat-trasport bl-ajru. Il-Qorti tal-Ġustizzja ddeċidiet li strajk li l-ghan tiegħu huwa limitat għall-kisba min-naħa ta' impriża tat-trasport bl-ajru ta' żieda fir-remunerazzjoni tal-bdoti, bidla fil-ħinijiet tax-xogħol tal-ekwipaġġ u prevedibbiltà ikbar tal-ħinijiet tax-xogħol, jikkostitwixxi avveniment inerenti għall-eżerċizzju normali tal-attività ta' din l-impriża, b'mod partikolari meta tali strajk jiġi organizzat f'kuntest legali. B'mod iktar preċiż, il-Qorti tal-Ġustizzja bbażat ruħha fuq il-fatt li strajk jibqa' wieħed mill-mezzi li permezz tagħhom in-negozjati kollettivi jistgħu jimmanifestaw ruħhom u, għaldaqstant, għandu jitqies bħala avveniment inerenti għall-eżerċizzju normali tal-attività tal-persuna li timpjega kkonċernata.

34. Huwa importanti li jiġi nnotat li l-Qorti tal-Ġustizzja enfasizzat li l-miżuri li jikkonċernaw il-persunal tat-trasportatur tal-ajru li jopera jaqgħu taħt il-ġestjoni normali tal-attivitajiet ta' dak it-trasportatur. Minn din is-sentenza jirriżulta li, għall-finijiet tad-determinazzjoni tal-ewwel kundizzjoni, il-Qorti tal-Ġustizzja teżamina r-relazzjoni bejn iż-żona ta' attività affettwata, jiġifieri l-qasam tal-persunal, u l-attivitajiet ta' trasportatur tal-ajru li jopera.

35. Din l-interpretazzjoni għandha tapplika f'dan il-każ, peress li l-ippjanar tal-ekwipaġġi u l-kwistjonijiet tal-persunal huma essenzjali għat-trasportaturi tal-ajru. Fir-rigward tal-ippjanar tal-ekwipaġġ, il-kumpanniji għandhom isegwu l-leġiżlazzjoni tal-avjazzjoni, il-kundizzjonijiet kuntrattwali u l-aspettattivi personali¹³. L-ippjanar tal-ekwipaġġ jinvolti operazzjonijiet kumplessi, bħall-pairing tal-ekwipaġġ, it-tfassil tar-roster, il-monitoraġġ u t-taħriġ, sabiex jiġu indikati xi aspetti, filwaqt li jittiehdu inkunsiderazzjoni aspetti bħall-ġestjoni tar-riskju ta' għejja¹⁴. Assenza f'daqqa ta' membru tal-ekwipaġġ, bħal kopilota, għandha, bħala prinċipju, tkun prevista fl-ippjanar tal-ekwipaġġ¹⁵.

¹² Sentenza tat-23 ta' Marzu 2021 (C-28/20, EU:C:2021:226, punti 28, 29 u 30).

¹³ Ara, pereżempju, ir-Regolament tal-Kummissjoni (UE) Nru 1178/2011 tat-3 ta' Novembru 2011 li jistabbilixxi rekwiżiti tekniċi u proċeduri amministrattivi relatati mal-ekwipaġġi tal-ajruplani tal-avjazzjoni ċivili skont ir-Regolament (KE) Nru 216/2008 tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill (ĠU 2011, L 311, p. 1), fil-verżjoni fis-sehħ fiż-żmien tal-fatti fil-kawża prinċipali.

¹⁴ IATA, ICAO, IFALPA, *Fatigue Management Guide for Airline Operators*, 2015. [Online]. Disponibbli minn <https://www.iata.org/en/publications/fatigue-management-guide/>. Ara, f'dan is-sens, il-punti (b) u (c) tas-Subsezzjoni CAT.GEN.MPA.100 (Responsabbiltajiet tal-ekwipaġġ) tat-Taqsima 1 (Inġenji tal-ajru li jahdmu bil-mutur) tas-Subparti A (Rekwiżiti Ġenerali) tal-Anness IV tar-Regolament Nru 965/2012 (il-Parti-CAT).

¹⁵ Ara, pereżempju, <https://www.easa.europa.eu/en/downloads/116532/en>. *Ibidem*, punti (b) u (c) tas-Subsezzjoni CAT.GEN.MPA.100 (Responsabbiltajiet tal-ekwipaġġ) tat-Taqsima 1 (Inġenji tal-ajru li jahdmu bil-mutur) tas-Subparti A (Rekwiżiti Ġenerali) tal-Anness IV tar-Regolament Nru 965/2012 (il-Parti-CAT).

36. F'dan ir-rigward, nenasfizza li l-kawża eżatta tal-assenza f'daqqa tal-kopilota ma għandhiex tkun rilevanti għall-finijiet tal-klassifikazzjoni tal-assenza bħala avveniment “inerenti”. Fil-fatt, meta jkun hemm probabbiltà li jsehh tali avveniment¹⁶, dan għandu jittiehed inkunsiderazzjoni fl-organizzazzjoni u fil-ġestjoni tas-sistemi tat-trasportatur tal-ajru li jopera. Għalhekk, indipendentement minn jekk l-assenza f'daqqa ta' kopilota tkunx dovuta għal raġunijiet ta' saħħa, ta' mewt jew għal raġunijiet oħra, din għandha l-effett li t-trasportatur tal-ajru li jopera inkwistjoni għandu jissostitwixxi lill-persuna assenti jew jikkancelła t-titjira.

37. Konsegwentement, jiena tal-fehma li l-assenza f'daqqa ta' kopilota tikkostitwixxi parti ordinarja mill-attività ta' trasportatur tal-ajru li jopera u tali avveniment, indipendentement mill-kawża tiegħu, għandu jitqies bħala inerenti għall-eżerċizzju normali tal-attività tat-trasportatur tal-ajru. Peress li ż-żewġ kundizzjonijiet huma kumulattivi¹⁷, jekk il-Qorti tal-Ġustizzja ssegwi r-raġunament tiegħi, ma jkunx hemm lok li tiġi eżaminata t-tieni kundizzjoni. Sabiex inkun eżawrjenti, madankollu, ser neżamina t-tieni kundizzjoni, jiġifieri jekk il-mewta ta' kopilota hijiex avveniment li jaqa' barra mill-kontroll tat-trasportatur tal-ajru li jopera inkwistjoni.

2. Avveniment li jaqa' kompletament barra mill-kontroll effettiv tat-trasportatur tal-ajru li jopera

38. Fis-sentenza fil-kawża Airhelp, il-Qorti tal-Ġustizzja eżaminat erba' kriterji sabiex tiddetermina jekk avveniment għandux jiġi kkunsidrat bħala avveniment li jaqa' kompletament barra mill-kontroll effettiv tat-trasportatur tal-ajru kkonċernat. F'dan il-każ, huma biss tlieta minn dawn il-kriterji li huma rilevanti, peress li r-raba' jirrigwarda speċifikament il-kwistjonijiet legali li jirrizultaw mid-dritt fundamentali ta' strajk stabbilit fl-Artikolu 28 tal-Karta tad-Drittijiet Fundamentali tal-Unjoni Ewropea (iktar 'il quddiem il-“Karta”), li kien inkwistjoni f'dik il-kawża¹⁸.

39. Permezz ta' dawk it-tliet kriterji, il-Qorti tal-Ġustizzja eżaminat b'mod iktar partikolari, l-ewwel, jekk l-avveniment huwiex prevedibbli, it-tieni, jekk il-persuna li timpjega għandhiex ċertu kontroll fuq dan l-avveniment u, it-tielet, jekk l-avveniment huwiex estern għat-trasportatur tal-ajru li jopera. Dawn it-tliet kriterji jidhru kumulattivi u jikkostitwixxu kriterji minimi għall-finijiet tad-definizzjoni ta' avveniment li jaqa' kompletament barra mill-kontroll effettiv tat-trasportatur tal-ajru kkonċernat. Ser neżamina dawn il-kriterji f'ordni kuntrarju għal dak espost mill-Qorti tal-Ġustizzja fis-sentenza fil-kawża Airhelp, peress li, logikament, il-kwistjoni dwar jekk avveniment huwiex estern jew intern għat-trasportatur tal-ajru li jopera tippreċedi l-kwistjoni dwar jekk dan l-avveniment jistax jiġi kkontrollat minn dan it-trasportatur tal-ajru.

a) Avveniment estern

40. Fis-sentenza fil-kawża Airhelp, il-Qorti tal-Ġustizzja tghid li, għall-finijiet tad-definizzjoni tal-kuncett ta' “ċirkustanzi straordinarji” skont it-tifsira tal-Artikolu 5(3) tar-Regolament Nru 261/2004, avvenimenti li l-origini tagħhom hija “interna” għandha tkun distinta minn dawk li l-origini tagħhom hija “esterna” għat-trasportatur tal-ajru li jopera.

¹⁶ Il-Grupp tal-Bank Dinji, *Mortality rate, adult, male (per 1,000 male adults)*, Unjoni Ewropea, 2018, disponibbli minn: *Mortality rate, adult, male (per 1,000 male adults)* – Unjoni Ewropea | Data (worldbank.org).

¹⁷ Ara l-punt 26 indikat iktar 'il fuq.

¹⁸ Ir-raba' wiehed minn dawn il-kriterji kien jikkonċerna l-ibbilanċjar bejn il-libertà fundamentali ta' strajk u l-libertajiet fundamentali ta' impriża tat-trasportatur tal-ajru u d-dritt tiegħu għall-proprjetà, li huma ggarantiti mill-Artikoli 16 u 17 tal-Karta.

41. Fl-ewwel lok, fir-rigward tal-avvenimenti esterni, dawn l-avvenimenti jinkludu, skont il-Qorti tal-Ġustizzja, kolliżjoni bejn inġenju tal-ajru u għasfur¹⁹; il-ħsara fit-tajers ta' inġenju tal-ajru minhabba oġġett estern, bħal fdal mobbli fuq runway ta' ajruport²⁰; il-preżenza ta' petrol fuq runway ta' ajruport li jwassal għall-għeluq tagħha²¹; kolliżjoni bejn il-lift ta' inġenju tal-ajru stazzjonat u l-alerun ta' inġenju tal-ajru ta' kumpannija tal-ajru oħra, ikkawżata mill-moviment ta' dan tal-aħħar²²; difett latenti fil-manifattura jew atti ta' sabotagg jew ta' terroriżmu²³.

42. Minn dan, il-Qorti tal-Ġustizzja tiddeduċi li l-element komuni għall-avvenimenti esterni huwa li dawn "jirriżultaw minn avveniment naturali *jew* minn att ta' terz, bħal trasportatur bl-ajru ieħor jew operatur pubbliku jew privat li jinterferixxi ma' attività ta' titjira jew ajruport"²⁴. Fir-rigward ta' avvenimenti li jirriżultaw minn avveniment naturali, il-Qorti tal-Ġustizzja ddecidiet li l-għeluq ta' parti mill-ispazju tal-ajru Ewropew minhabba eruzzjoni vulkanika, bħal dik tal-vulkan Eyjafjallajökull, jikkostitwixxi "ċirkustanzi straordinarja"²⁵. Fir-rigward ta' avvenimenti kkawżati minn att ta' terz, il-Qorti tal-Ġustizzja tenfasizza li l-azzjoni ta' strajk ta' kontrolluri tat-traffiku tal-ajru jew tal-persunal tal-ajruport tista' tikkostitwixxi "ċirkustanza straordinarja", fis-sens tal-Artikolu 5(3) ta' dak ir-regolament, sa fejn tali azzjoni ta' strajk ma taqax fl-ambitu tal-eżerċizzju tal-attività ta' dan it-trasportatur u għalhekk taqa' barra mill-kontroll effettiv tiegħu²⁶.

43. Fit-tieni lok, fir-rigward tal-avvenimenti interni, il-Qorti tal-Ġustizzja ddecidiet li strajk mibdi u osservat mill-membri tal-persunal stess tal-impriża tat-trasport tal-ajru rilevanti, inkluż fil-każ ta' strajk mibdi fuq sejha sindakali, jikkostitwixxi avveniment "intern" għal din l-impriża sa fejn dawn jaġixxu fl-interess tal-ħaddiema ta' din l-impriża²⁷. Ninnota li fil-passat il-Qorti tal-Ġustizzja kienet diġà ddecidiet li strajk, mingħajr il-partecipazzjoni ta' sindakati jew ta' rappreżentanti tal-persunal, ikkawżat mit-tħabbir tar-ristrutturazzjoni tal-kumpannija ma jikkostitwixxi "ċirkustanza straordinarja"²⁸.

44. F'dan il-każ, it-trasportatur jista' jitqies li huwa responsabbli sabiex jorganizza l-persunal tiegħu sabiex jipprevjeni kull tfixkil minhabba mard jew inkapaċitajiet oħra. Kif diġà ntqal, l-organizzazzjoni tal-persunal tiegħu tikkostitwixxi ġestjoni normali ta' kuljum tat-trasportatur tal-ajru²⁹. Minn dan isegwi li l-ġestjoni normali ta' kuljum taqa' taħt il-kategorija tal-avvenimenti "interni". Għalhekk, meta l-mewta ta' kopilota tirriżulta mill-azzjoni (jew min-negliġenza) tat-trasportatur tal-ajru li jopera, jiġifieri, meta l-mewta ta' kopilota tkun marbuta max-xogħol, din tkun avveniment kompletament intern. Għall-kuntrarju, meta l-mewta ta' kopilota ssehh lil hinn mix-xogħol u ma tkunx ikkawżata minnu, jiena nahseb, bħall-Kummissjoni, li din għandha tinftiehem bħala "avveniment naturali" u, b'hekk, ikklassifikata bħala avveniment "estern".

¹⁹ Sentenza tal-4 ta' Mejju 2017, Pešková u Peška (C-315/15, EU:C:2017:342, punt 26).

²⁰ Sentenza tal-4 ta' April 2019, Germanwings (C-501/17, EU:C:2019:288, punt 34).

²¹ Sentenza tas-26 ta' Ġunju 2019, Moens (C-159/18, EU:C:2019:535, punt 29).

²² Digriet tal-14 ta' Jannar 2021, Airhelp (C-264/20, mhux ippubblikat, EU:C:2021:26, punt 26).

²³ Sentenzi tat-22 ta' Diċembru 2008, Wallentin-Hermann (C-549/07, EU:C:2008:771, punt 26), u tas-17 ta' Settembru 2015, van der Lans (C-257/14, EU:C:2015:618, punt 38).

²⁴ Sentenza tat-23 ta' Marzu 2021, Airhelp (C-28/20, EU:C:2021:226, punt 41), enfasi mizjud minni.

²⁵ Sentenza tal-31 ta' Jannar 2013, McDonagh (C-12/11, EU:C:2013:43).

²⁶ Ara, f'dan is-sens, is-sentenza tal-4 ta' Ottubru 2012, Finnair (C-22/11, EU:C:2012:604), iċċitata fis-sentenza Airhelp (C-28/20, EU:C:2021:226, punt 42).

²⁷ Sentenza tat-23 ta' Marzu 2021, Airhelp (C-28/20, EU:C:2021:226, punt 44).

²⁸ Sentenza tas-17 ta' April 2018, Krusemann *et* (C-195/17, C-197/17 sa C-203/17, C-226/17, C-228/17, C-254/17, C-274/17, C-275/17, C-278/17 sa C-286/17 u C-290/17 sa C-292/17, EU:C:2018:2588).

²⁹ Ara l-punti 34sa 36 iktar 'il fuq.

b) Kontroll, sa ċertu punt, fuq l-avveniment inkwistjoni

45. Fis-sentenza fil-kawża Airhelp, il-Qorti tal-Ġustizzja spjegat li avveniment li jaqa' kompletament fil-kontroll effettiv tat-trasportatur tal-ajru kkonċernat huwa avveniment fejn dan it-trasportatur għandu, bħala prinċipju, mezzi sabiex jipprepara għalih u, jekk ikun il-każ, li jtaffi l-konsegwenzi tiegħu, b'tali mod li l-persuna li timpjega żżomm il-kontroll fuq l-avvenimenti sa ċertu punt³⁰.

46. F'dan ir-rigward, nosserva li, fil-qasam tat-trasport kummerċjali bl-ajru, it-trasportaturi tal-ajru għandhom iwettqu proċeduri tekniċi u amministrattivi stretti fl-eżerċizzju tal-attivitàjiet tagħhom. Għaldaqstant, bħala prinċipju, trasportatur tal-ajru li jopera ma jistax jallega li huwa ma jeżerċita ebda kontroll fuq l-organizzazzjoni u l-ġestjoni tal-persunal tiegħu. Fil-fatt, trasportatur tal-ajru għandu jiehu l-miżuri kollha neċessarji sabiex jipprevjeni kull kwistjoni li tista' taffettwa lill-membri tal-ekwipaġġ tiegħu, b'mod partikolari dak kollu li jista' jaffettwa lill-bdoti.

47. B'mod partikolari, infakkar li bdot għandu jkollu ċertifikat mediku sabiex itir. L-Anness IV tar-Regolament (UE) Nru 1178/2011 jipprovdi, *inter alia*, li meta jeżerċita l-privileġġi ta' liċenzja ta' bdot kummerċjali (CPL), ta' liċenzja ta' bdot b'aktar minn ekwipaġġ wiehed (MPL) jew ta' liċenzja ta' bdot ta' trasport b'linja tal-ajru (ATPL), il-bdot għandu jkollu mill-inqas ċertifikat mediku validu ta' Klassi 1, li għandu jiġġedded minn ċentru aeromediku jew minn eżaminatur aeromediku³¹. Ċertifikati mediċi ta' Klassi 1 huma validi għal perijodu ta' 12-il xahar³². Nenfazizza li l-iskop tal-evalwazzjoni aeromedika regolari hu li jiżgura l-kapaċità medika tal-bdot jew sabiex inaqqas ir-riskju ta' nuqqas ta' kapaċità medika³³.

48. Madankollu, anki eżamijiet mediċi regolari ma jiggarrantixx li l-persuna li tgħaddi minnhom ma tmuxx bejn eżamijiet. Anki meta t-trasportatur tal-ajru jkun stabbilixxa u wettaq il-proċeduri kollha neċessarji, ċerti avvenimenti – bħall-mewta f'daqqa u mhux mistennija ta' kopilota normalment b'saħħtu barra mill-bażi normali tat-trasportatur tal-ajru – jistgħu jikkostitwixxu avveniment li t-trasportatur tal-ajru ma jistax jipprepara ruħu għalih u li ma jistax jittaffa.

49. Inqis li hija l-qorti tar-rinviju li għandha tivverifika jekk ir-raġuni għall-mewta tal-kopilota kinitx dovuta għal fattur li jaqa' taht il-kontroll tat-trasportatur tal-ajru li jopera inkwistjoni. F'dan ir-rigward, il-qorti tar-rinviju għandha tevalwa jekk il-proċeduri u r-rekwiżiti ta' sigurtà relatati mas-saħħa tal-kopilota kkonċernat ġewx osservati mit-trasportatur tal-ajru li jopera, jekk l-eżamijiet tas-saħħa previsti twettqux korrettament u jekk, fil-kuntest ta' kontrolli regolari, kienx hemm xi haġa li tindika li l-istat ta' saħħa tal-kopilota kkonċernat ma kienx tajjeb biżżejjed sabiex iwettaq id-dmirijiet tiegħu. Fil-każ li dawn it-tliet punti jiġu kkonfermati, jista' jiġi konkluż, fil-fehma tiegħi, li, f'dan il-każ, il-mewta tal-kopilota kienet taqa' kompletament barra mill-kontroll tat-trasportatur tal-ajru li jopera.

³⁰ Sentenza tat-23 ta' Marzu 2021, Airhelp (C-28/20, EU:C:2021:226, punt 35).

³¹ *Ibidem*, punti MED.A.030 "Ċertifikati mediċi", (c)(4) u MED.A.040 "Hruġ, rivalidazzjoni u tiġdid ta' ċertifikati mediċi", (c)(1) tat-Taqsima 2, "Rekwiżiti għaċ-ċertifikati mediċi", tas-Subparti A "Rekwiżiti Ġenerali" tal-Anness IV (il Parti-MED), fil-verżjoni fis-sehħ fiż-żmien tal-fatti fil-kawża prinċipali.

³² *Ibidem*, punt MED.A.045 "Validità, rivalidazzjoni u tiġdid ta' ċertifikati mediċi" (a)(1) u (2) tat-Taqsima 2, "Rekwiżiti għaċ-ċertifikati mediċi", tas-Subparti A, "Rekwiżiti Ġenerali", tal-Anness IV (il Parti-MED). Għall-bdoti li huma involuti f'operazzjonijiet kummerċjali tat-trasport bl-ajru fil-ġarr ta' passiġġieri bi bdot wiehed u li jkun għalqu l-40 sena, kif ukoll għall-bdoti li għandhom iktar minn 60 sena, iċ-ċertifikat mediku ta' Klassi 1 huwa validu għal perijodu ta' sitt xhur u jista' jiġġedded wara eżamijiet jew evalwazzjonijiet aeromedici addizzjonali.

³³ Fir-rigward tar-responsabbiltajiet tal-operatur u l-bżonnijiet tal-persunal, ara l-punti ORO.GEN.110, "Responsabbiltajiet tal-operatur", (e) u (g) tat-Taqsima 1 "Punti ġenerali" u ORO.GEN.210 "Rekwiżiti marbutin mal-persunal", (c) u (e) tat-Taqsima 2 "Ġestjoni", tas-Subparti GEN, "Rekwiżiti Ġenerali", tal-Anness III "PART-ORO" tar-Regolament Nru 965/2012.

c) *Fuq il-prevedibbiltà tal-avveniment inkwistjoni*

50. Fis-sentenza fil-kawża Airhelp, il-Qorti tal-Ġustizzja tinnotta li strajk huwa, għall-ħaddiema, dritt iggarantit mill-Artikolu 28 tal-Karta, u l-fatt li huma jinvokaw dan id-dritt u, għaldaqstant, jibdew azzjoni ta' strajk għandu jittqies bħala prevedibbli għal kull persuna li timpjega, b'mod partikolari fejn jinghata preavviż tal-istrajk³⁴.

51. B'dan il-mod, il-Qorti tal-Ġustizzja tapplika d-definizzjoni klassika tad-dizzjunarju li tgħid li avveniment jew sitwazzjoni prevedibbli hija waħda li tista' tkun magħrufa jew imbassra qabel tigr³⁵. Madankollu, it-terminu "prevedibbli" jista' wkoll jiġi ddefinit bħala "li jista' jkun *ragonevolmente* antiċipat"³⁶. It-terminu "ragonevoli" jimplika eżami tal-probabbiltà. Għalhekk, il-Qorti tal-Ġustizzja għandha tiddetermina kemm kien probabbli li trasportatur tal-ajru seta' antiċipa r-riżultati tal-avvenimenti inkwistjoni. Hija essenzjalment evalwazzjoni każ b'każ li teżiġi li jiġi stabbilit il-kuntest tal-okkorrenza tal-avveniment, li jeħtieġ eżami ta' data tal-istatistika astratta u eżami speċifiku tal-persuna inkwistjoni.

52. F'dan il-każ, għandu jiġi rrilevat li hija l-qorti nazzjonali li għandha tistabbilixxi, billi tiegħu inkunsiderazzjoni d-data tal-istatistika għad-dispożizzjoni tagħha, jekk il-mewta ta' raġel li kellu ftit iktar minn 40 sena tikkostitwixxi avveniment probabbli. F'dan ir-rigward, għandu jittfakkar li l-frekwenza tal-eżamijiet aeromedikali tiżdied mal-età. Pereżempju, il-perjodu ta' validità taċ-ċertifikati mediċi ta' Klassi 1 għandu jitnaqqas għal sitt xhur għad-detenturi tal-liċenzja li jkunu għalqu s-60 sena. Dawn iċ-ċertifikati jistgħu jiġġeddu ulterjorment biss wara eżamijiet jew evalwazzjonijiet aeromedikali³⁷. Minn dan ir-reqwiżit jista' jiġi dedott li r-riskji għas-saħħa tal-bdoti jiżdiedu mal-età.

53. Fir-rigward tad-data speċifika li tikkonċerna l-kopilota inkwistjoni, it-talba għal deċiżjoni preliminari ma tinkludi ebda dettalji dwar il-kawża tal-mewta tiegħu. Id-domanda preliminari ssemmi li l-kopilota kien ikkompleta kompletament l-eżamijiet mediċi regolari preskritti. Hija tindika wkoll li l-mewta f'daqqa ta' missier li kellu ftit iktar minn 40 sena kienet xokk qawwi għall-ekwipagg.

54. F'dan ir-rigward, nosserva li, f'dawn iċ-ċirkustanzi, iċ-ċertifikati mediċi ta' Klassi 1 imsemmija iktar 'il fuq huma validi għal 12-il xahar³⁸ u, wara l-iskadenza tagħhom, id-detentur tagħhom għandu jitleb it-tiġdid ta' dan iċ-ċertifikat. Għaldaqstant, filwaqt li jista' jiġi preżunt li, f'dan il-każ, il-kopilota inkwistjoni kien għadda mill-verifiki mediċi neċessarji u kien jinsab fi stat ta' saħħa tajjeb, hija l-qorti tar-rinvju li għandha tistabbilixxi dawn il-fatti.

55. Konsegwentement, jidher li, f'dan il-każ, il-mewta tal-kopilota tikkostitwixxi avveniment bi probabbiltà baxxa li jseħh, u għalhekk għandha titqies, f'dawn iċ-ċirkustanzi, bħala imprevedibbli għat-trasportatur tal-ajru.

³⁴ Sentenza tat-23 ta' Marzu 2021 (C-28/20, EU:C:2021:226, punt 32).

³⁵ Ara, pereżempju, id-definizzjoni li jagħti l-*Cambridge Dictionary* online, disponibbli minn <https://dictionary.cambridge.org/fr/dictionnaire/anglais/foreseeable>.

³⁶ Ara d-dizzjunarju online *Merriam-Webster Dictionary*, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/foreseeable>, enfasi miżjud minni.

³⁷ Ara n-nota ta' qiegħ il-paġna 32 iktar 'il fuq. Bl-istess mod, iċ-ċertifikati ta' Klassi 1 għandhom jiġu mġedda kull sitt xhur mid-detenturi ta' liċenzja li jeżerċitaw operazzjonijiet ta' trasport kummerċjali bi bdot wiehed u li jkunu laħqu l-età ta' 40 sena.

³⁸ Ara l-punt 47 iktar 'il fuq.

3. *Konkluzjoni interim*

56. Fid-dawl tal-kunsiderazzjonijiet preċedenti, nissuggerixxi li l-Qorti tal-Ġustizzja tirrispondi li l-Artikolu 5(3) tar-Regolament Nru 261/2004 għandu jiġi interpretat fis-sens li l-kancellazzjoni ta' titjira li kienet mistennija tibda minn ajruport lil hinn mill-bażi tat-trasportatur tal-ajru li jopera inkwistjoni, minhabba l-mewta f'daqqa tal-kopilota li jkun għadda mingħajr restrizzjoni mill-eżamijiet mediċi regolari preskritti, ma taqax fl-ambitu ta' "ċirkustanzi straordinarji" fis-sens ta' din id-dispożizzjoni.

57. Fil-każ li l-Qorti tal-Ġustizzja tikkunsidra madankollu li l-mewta tal-kopilota hija ċirkustanza straordinarja, hija għandha teżamina l-kunċett ta' miżuri raġonevoli li trasportatur tal-ajru għandu jieħu.

C. Il-kunċett ta' miżuri raġonevoli skont il-ġurisprudenza

58. Sabiex jiġi meħlus mill-obbligu tiegħu ta' kumpens, it-trasportatur għandu juri li huwa ha l-miżuri kollha raġonevoli li kienu meħtieġa minnu. Fis-sentenza fil-kawża Germanwings³⁹, il-Qorti tal-Ġustizzja ddeċidiet li għandu jkun it-trasportatur tal-ajru li jimplementa l-mezzi tal-persunal, materjali u finanzjarji disponibbli għalih. Fis-sentenza fil-kawża Wallentin-Hermann⁴⁰, il-Qorti tal-Ġustizzja ddeċidiet li l-fatt li t-trasportatur tal-ajru li jopera jkun osserva r-regoli minimi għall-manutenzjoni ta' inġenju tal-ajru ma huwiex biżżejjed sabiex jiġi stabbilit li dan it-trasportatur ha l-miżuri raġonevoli kollha.

59. Madankollu, fis-sentenza fil-kawża Eglitis u Ratnieks⁴¹, il-Qorti tal-Ġustizzja qieset li ma jistax jiġi meħtieġ mit-trasportatur tal-ajru li jopera li jippjana, b'mod ġenerali u mingħajr distinzjoni, riżerva ta' hin minima applikabbli b'mod indiskriminat fis-sitwazzjonijiet kollha ta' okkorrenza ta' ċirkustanzi straordinarji. L-estent tar-riżerva ta' hin meħtieġ ma għandux ikollu l-konsegwenza li t-trasportatur jassumi saġrifċċi insopportabbli fir-rigward tal-kapaċitajiet kummerċjali tiegħu.

60. Barra minn hekk, fis-sentenza fil-kawża Pešková u Peška⁴², il-Qorti tal-Ġustizzja pprovdiet li t-trasportatur tal-ajru li jopera ma huwiex responsabbli għan-nuqqas ta' osservanza minn entitajiet oħra, bħall-kontrolluri tat-traffiku tal-ajru, tal-obbligi tagħhom li jieħdu miżuri preventivi li jaqgħu taħt il-kompetenza tagħhom. Barra minn hekk, il-Qorti tal-Ġustizzja qieset, fis-sentenza fil-kawża Moens⁴³, li l-preżenza ta' petrol fuq runway ta' ajruport, li wasslet għall-għeluq tagħha, hija ċirkustanza li ma setgħetx tiġi evitata anki jekk il-miżuri raġonevoli kollha kienu ttieħdu.

61. Kien, fl-aħħar nett, fis-sentenza fil-kawża Transportes Aéreos Portugueses⁴⁴, dwar l-inżul u l-interruzzjoni ta' titjira minhabba l-aġir indixxiplinat ta' passigġier, li l-Qorti tal-Ġustizzja tat definizzjoni l-iktar ċara tad-difiża ta' "miżuri raġonevoli". Il-Qorti tal-Ġustizzja pprovdiet li miżuri raġonevoli ma jistgħux, bħala prinċipju, jikkostitwixxu sempliċi offerta ta' trasferiment

³⁹ Sentenza tal-4 ta' April 2019 (C-501/17, EU:C:2019:288).

⁴⁰ Sentenza tat-22 ta' Diċembru 2008 (C-549/07, EU:C:2008:771).

⁴¹ Sentenza tat-12 ta' Mejju 2011 (C-294/10, EU:C:2011:303, punti 31 u 35), u bl-istess mod, ara l-konkluzjonijiet tal-Avukat Ġenerali Tanchev fil-kawża Moens (C-159/18, EU:C:2018:1040, punt 33).

⁴² Sentenza tal-4 ta' Mejju 2017 (C-315/15, EU:C:2017:342, punti 43 u 44).

⁴³ Sentenza tas-26 ta' Ġunju 2019 (C-159/18, EU:C:2019:535).

⁴⁴ Sentenza tal-11 ta' Ġunju 2020 (C-74/19, EU:C:2020:460, punti 58, 59 u 61).

tal-passigġieri kkonċernati lejn id-destinazzjoni finali tagħhom fuq it-titjira sussegwenti operata minn din il-kumpannija tal-ajru li tasal fid-destinazzjoni tagħhom l-ghada tal-jum inizjalment skedat għall-wasla tagħhom. Fil-fatt, id-diligenza u l-attenzjoni meħtieġa minn dan it-trasportatur tal-ajru sabiex ikun jista' jiġi eżentat mill-obbligu tiegħu ta' kumpens jippreżumu li huwa jimplimenta l-mezzi kollha għad-dispożizzjoni tiegħu sabiex jiżgura rotta mill-ġdid li tkun raġonevoli, sodisfaċenti u li sseħħ fl-iqsar żmien possibbli, inkluża t-tfittxija ta' titjiriet oħrajn diretti jew indiretti operati potenzjalment minn trasportaturi tal-ajru oħrajn, li jappartjenu jew le lill-istess alleanza tal-linja tal-ajru, bil-wasla f'hin skedat li ma jkunx tard daqs it-titjira sussegwenti tat-trasportatur tal-ajru kkonċernat. Madankollu, hija l-qorti nazzjonali li għandha tevalwa jekk tali ffixsar ta' rotta mill-ġdid setax jikkostitwixxi saġrifċċju insopportabbli għall-kumpannija tal-ajru fid-dawl tal-kapaċità tagħha fiż-żmien rilevanti.

62. Għandi nenfasizza li l-mewta ta' kopilota, indipendentement miċ-ċirkustanzi partikolari li fihom seħħet, twassal fi kwalunkwe każ għall-kancellament tat-titjira fil-każ li ebda bdot ta' sostituzzjoni ma jkun disponibbli. Fil-fatt, kif intqal iktar 'il fuq, ir-Regolament Nru 965/2012 jipprovdi li, għat-tip ta' ajruplan użat għal tali titjiriet, it-trasportatur tal-ajru li jopera għandu jagħmel disponibbli ekwipaġġ kompost minn tal-inqas żewġ bdoti. Dan ifisser li l-kmandant ma kienx ikun awtorizzat jopera t-titjira ta' ritorn wahdu, minghajr kopilota⁴⁵.

63. Barra minn hekk, kif tispjega l-Kummissjoni⁴⁶, id-dispożizzjonijiet dwar is-sigurtà fl-avjazzjoni ma jippermettux lil kull bdot jaġixxi bħala bdot ta' sostituzzjoni. Il-bdot ta' sostituzzjoni għandu jkun ikkwalifikat b'mod sħiħ u għandu jkollu taħriġ u esperjenza suffiċjenti fir-rigward tal-ajruplan u r-rotta kkonċernati. Dan ifisser li ma huwiex biżżejjed li t-trasportaturi tal-ajru li joperaw u li jużaw inġenji tal-ajru differenti jipprovdu ekwipaġġ ta' riżerva għal kull destinazzjoni u li ekwipaġġi stand-by għandhom ikunu disponibbli għat-tipi kollha ta' ajruplani użati u għar-rotot kollha għal kull destinazzjoni pprovduta mill-imsemmi trasportatur tal-ajru. Tali obbligu jwassal għal spejjeż sproporzjonati u ma jidhirx raġonevoli fil-każ li l-Qorti tal-Ġustizzja tikkonkludi li ċ-ċirkustanzi huma straordinari.

64. Konsegwentement, sabiex jiġi meħlus mill-obbligu tiegħu ta' kumpens, it-trasportatur tal-ajru għandu juri li huwa ha l-miżuri kollha proporzjonati u raġonevoli li kienu meħtieġa minnu.

IV. Konklużjoni

65. Abbażi tal-analiżi esposta iktar 'il fuq, nipproponi li l-Qorti tal-Ġustizzja tirrispondi għad-domanda preliminari magħmula mil-Landgericht Stuttgart (il-Qorti Reġjonali ta' Stuttgart, il-Ġermanja) bil-mod segwenti:

L-Artikolu 5(3) tar-Regolament (KE) Nru 261/2004 tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tal-11 ta' Frar 2004 li jistabbilixxi regoli komuni dwar il-kumpens u l-assistenza għal passigġieri fil-każ li ma jithallewx jitilgħu u ta' kancellazzjoni jew dewmien twil ta' titjiriet, u li li jhassar ir-Regolament (KEE) Nru 295/91,

⁴⁵ Dan ir-regolament fih ukoll indikazzjonijiet dwar l-importanza tal-kundizzjoni mentali tajba tal-membri l-oħra tal-ekwipaġġ. Jidher li, f'dan il-każ, dawn tal-aħħar ma qisux immedjatament li kienu f'pożizzjoni li joperaw it-titjira wara l-aħbar x'aktarx trawmatika tal-mewta tal-kollega tagħhom.

⁴⁶ Punt 31 tal-osservazzjonijiet tal-Kummissjoni.

għandu jiġi interpretat fis-sens li l-kanċellazzjoni ta' titjira li kienet mistennija tibda minn ajruport lil hinn mill-bażi tat-trasportatur tal-ajru li jopera inkwistjoni, minhabba l-mewta f'daqqa tal-kopilota li jkun għadda mingħajr restrizzjoni mill-eżamijiet mediċi regolari preskritti, ma taqax fl-ambitu ta' "ċirkustanzi straordinarji" fis-sens ta' din id-dispożizzjoni.